

ЦОН НЕЗБИТ УНИВЕРЗИТЕТУ БЕОГРАД
ФАКУЛТЕТУ ЗА МЕНАѢМЕНТ
ЗАЈЕЧАР

Број: 012-003-525
Датум: 02.12.2015.
Парк улица бр. 36
ЗАЈЕЧАР

ЗАВРШНИ РАД НА СТУДИЈАМА ТРЕЋЕГ СТЕПЕНА *ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА*

(*навести: ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА ИЛИ УМЕТНИЧКИ ПРОЈЕКАТ*)

На основу одлуке Сената Универзитета од 27.11.2015. , пошто смо проучили урађену докторску дисертацију под називом:

(*навести: ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА ИЛИ УМЕТНИЧКИ ПРОЈЕКАТ*)

Стратегијски правци регионалног економског и еколошког
развоја туристичког потенцијала Гамзиградске бање

кандидата: мастера Биљане Илић, подносимо следећи:
(*звање, име и презиме кандидата*)

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату, докторској дисертацији/ уметничком пројекту

(*Елементарни подаци о кандидату, наслову рада, обиму и библиографским подацима*)

Биљана Илић рођена је 01.10.1970. године у Зајечару. Основну школу и Гимназију, завршила је такође у Зајечару, одличним успехом. Вишу пословну школу у Београду, завршила је 1996. године, а своје даље образовање наставила на Факултету за менаѢмент у Зајечару. Дипломирала је 2009. године, стекавши звање дипломирани економиста. Одбранила је мастер рад на тему „Стратегија развоја струковних студија са аспекта минимизирања трошкова“, оценом 10.00, 2010. године. Од јуна месеца, 2012. године, добија звање сарадника у настави на Високој школи за менаѢмент и бизнис у Зајечару, а на Факултету за менаѢмент, добила је звање асистента, 2013. године. Докторске студије на Факултету за менаѢмент у Зајечару, уписала је 2010. године и успешно положила све испите предвиђене наставним планом и програмом. Кандидат је објавио преко 50 радова на научно-стручним скуповима, и близу 20 радова у Научним часописима. Од објављених радова најзначајнији су:

- ☞ „Management in sustainable tourism development of Serbian spas“, **Илић, Biljana**, Dragica Stojanović, Violeta Jovanovic, Dragan Mihajlović, : *Journal of Agricultural Science and Technology A & Journal of Agricultural Science and Technology B*, Volume 2, Number 12A, december 2012. Kategorija časopisa u godini u kojoj je rad publikovan: **M23**
- ☞ „ Recycling in the function of savings and green economy of mineral resources“, **Илић, Biljana**, Mihajlović Dragan; *Mining and metallurgy engineering, Bor* 1/2014, Volume 1, 2014. Kategorija časopisa u godini u kojoj je rad publikovan: **M24**
- ☞ “Banjski turizam – uticaj klimatskih faktora na ponašanje potrošača Gamzigradske banje”, **Biljana Илић**, Igor Trandafilović, Dragan Mihajlović; Originalni naučni rad; 2015, Izdavač: *Naučno stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije “Ecologica”*, Kategorija časopisa u godini u kojoj je rad publikovan: **M51**
- ☞ “Using renewable energy for increasing energy efficiency of Gamzigrad Spa”, **Biljana Илић**, Dragan Mihajlović; Izdavač: *Energeija, Ekonomija, Ekologija*, 2015; Kategorija časopisa u godini u kojoj je rad publikovan: **M51**.

Докторска дисертација под називом „Стратегијски правци регионалног економског и еколошког развоја туристичког потенцијала Гамзиградске бање“, написана је на 197 страна. Садржи 109 табела, 23 графикона, 23 слика и 5 прилога. За израду дисертације коришћено је 94 библиографских јединица и 65 интернет извора, који су наведени у литератури. Рад је по свему урађен према процедури и методологији за израду докторских дисертација „Дон Незбит“ универзитета и Факултета за менаџмент у Зајечару.

2. Предмет и циљ докторске дисертације/уметничког пројекта

Предмет докторске дисертације „Стратегијски правци регионалног економског и еколошког развоја туристичког потенцијала Гамзиградске бање“ представља изучавање и испитивање стратегијских праваца економског и еколошког развоја који утичу на пословање малог бањског и туристичког места у Источној Србији, самим тим Зајечарског, Борског региона, тј. Тимочког региона. Туристичка понуда Тимочког региона, базира се великим делом на туристичкој понуди Гамзиградске бање. Своје пословање Гамзиградска бања заснива како на хотелско-угоститељским, тако и на рехабилитационим, односно здравственим услугама, а предмет дисертације поред унапређења туристичког пословања представља и проучавање нових начина за уштеду енергије. Употребом постојеће хидрогеотермалне енергије не само у лечилишне сврхе, већ и у сврхе коришћења ове енергије за топлификацију и замену необновљивих енергената, долази се до поменуте уштеде. Даље, ова уштеда, доприноси удобнијем смештају пацијената, којима су услуге Рахабилитационог центра у Гамзиградској бањи неопходне.

Како би се истраживање заокружило, испитана је и компонента организационе културе и знања запослених о одрживом развоју и одрживом пословању, могућност постављања нове организационе структуре сходно услугама које бања пружа, као и новим садржајима који ће бити на асортиману.

Циљ дисертације представља изучавање и примену адекватних решења донешених на основу научних истраживања, која би допринела бољем позиционирању здравствено-туристичког места Гамзиградске бање на туристичкој мапи Србије и то уз уважавање концепта економског и еколошког регионалног развоја. Стратегијски правци развоја Гамзиградске бање и читавог Тимочког региона, произилазе из примењених математичко-економских метода у раду, узимајући у обзир одређене факторе развоја, економске, еколошке и друштвене. Максималним ангажовањем и коришћењем већ постојећих капацитета, долази се до веће уштеде средстава за будуће улагање. У том смислу, доношење и избор адекватних развојних праваца, обезбеђује просперитет Гамзиградске бањске дестинације на дужи временски период, те представља пут ка остварењу жељене визије. Остварење визије, огледа се у развоју читавог региона, у коме се Гамзиградска Бања налази, а то је један од циљева докторске дисертације. На основу истраживања фактора који утичу на имплементацију економског и еколошког развоја, посебно у мање развијеним регионима Србије, какав је и Тимочки регион, акценат је стављен на бољу едукацију запослених, али и шире, на бољу едукацију становништва које живи на тој територији. На тај начин испитана је још једна, друштвена компонента одрживог развоја, која за циљ има примену друштвено одговорног пословања.

2. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

(Објаснити да ли су хипотезе научно потврђене или оборене)

Генерална хипотеза рада гласи:

- „Што је регионална економска и еколошка стратегија Гамзиградске Бање више конципирана на одрживост и развој, то ће се и само пословање бање унапредити, а њено позиционирање на туристичкој мапи Србије, биће успешније“.

Као помоћне хипотезе наводе се следеће:

1. „Уколико се укључи компонента економског регионалног развоја, као дела Националне стратегије развоја Републике Србије, то ће се и саме одлуке приликом избора стратезисјких праваца односити на одрживу пословну стратегију како Гамзиградске бањске дестинације, тако и читавог региона“
2. „Уколико кључни доносиоци одлука примењују адекватне економске методе као помоћ приликом одлучивања, то ће и одлуке које се односе на будућност и регионални развој Гамзиградске бање бити реалније и исплативије за реализацију“
3. „Уколико се искористе постојећи капацитети и исти осавремене у складу са еколошким потребама, уз могућност коришћења домаћих обновљивих извора енергије, потребна средства за улагање у даљи развој Гамзиградске бање ће бити мања, а задовољство корисника њених здравствених и туристичких услуга веће“
4. „Од организационе културе и адекватне едукације запослених о одрживом развоју, зависиће примена концепта одрживости у пословању и економској добити“.

Све четири помоћне хипотезе су потврђене, а самим тим је потврђена и главна хипотеза. Прва помоћна хипотеза је потврђена кроз ослањање на Стратегију одрживог развоја Републике Србије, одакле су се надовезала истраживања кроз SWOT и PESTEL анализе, у смислу искоришћења обновљивих видова енергије на подручју Тимочког, а тиме и Зајечарског региона.

Применом математичких метода ELECTRE и АНР, издвојена су два туристичка развојна правца и додатно је утврђена NSV (нето садашња вредност) и повратак инвестиционих средстава како за правац рекреативног туризма, тако и за правац конгресног туризма. Тиме је доказана и друга помоћна хипотеза.

Трећа помоћна хипотеза је доказана кроз израчунато смањење трошкова грејања за Рехабилитациони центар у Гамзиградској Бањи, увођењем геотермалне енергије уместо класичних фосилних горива.

На крају је статистичком методом, утврђено колико су радници и грађани упознати са појмом одрживог развоја и пословања, те да од њихове едукације зависи и примена друштвено одговорног пословања у радној организацији. Прикупљени подаци из анкета обрађени су програмом – SPSS (дескриптивна статистика) аритметичком средином, стандардном девијацијом, табеларним и графичким приказима, аналитичком статистиком, закључивањем, анализом дистрибуције фреквенца, градијом обележја и посматрањем по статистичкој методи за номиналне варијабле (хи-квадрат теста и дистрибуција). На тај начин је доказана и последња, четврта помоћна хипотеза.

4. Кратак опис садржаја

Рад садржи четири целине.

У уводном делу, као првој целини, представљени су основни циљеви Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије, затим циљеви локалне стратегије економског развоја Зајечара и Тимочког региона. Из урађених SWOT и PESTEL анализа дошло се до јасног сагледавања могућности и шанси за даљи развој испитиваног региона. Обема анализама утврђено је да обновљиви ресурси, као и геотермални извори којима подручје Тимочке Крајине обилује, представљају шансе и могућности за даљи развој Региона. Одатле је произишло испитивање које упућује на нови начин искоришћења геотермалне енергије Гамзиградске Бање.

У другој целини рада, на бази расположивих информација о стању хотела „Каструм“ (пословни ентитет Гамзиградске Бање), отишло се корак даље израчунавањем конкретне добити од проширења капацитета хотела, односно улагања у нове туристичке садржаје бање. На основу пет предложених развојних пројеката, који у суштини представљају нову туристичку понуду, изабрани су најповољнији и то коришћењем методе вишекритеријумског одлучивања ELECTRE. Метода ELECTRE је у својој основној верзији примењена са циљем смањења трошкова, односно уштеде времена, а посебно ради делимичног поређења предложених пројеката.

Након извршене контроле изабраних пројеката, консултована су три експерта из три области, еколог, економиста и социолог, да оцене тежине критеријума пројеката. Тежине критеријума реално су одређене применом АНР, као помоћне методе у којој су оцене стручњака међусобно поређене у пару. По методи ELECTRE, између предложених пет, изабран је један пројекат, који је доминирао над осталим. Ради прецизнијег одабира, на основу додатних критеријума за рангирање инвестиционих пројеката, прворангирани пројекат је поређан са другоранганим пројектом по методи ELECTRE. У случају Гамзиградске Бање поред доминантног правца рекреативног туризма у разматрање је укључен још један развојни правац, а то је правац конгресног туризма. Укључивањем инвестиционих критеријума: Нето садашње вредности, повраћаја инвестиција по годинама, као и повраћаја инвестиција за цео век трајања пројеката, израженог у процентима (ROI), истраживања иду даље, у смислу најисплативијих улагања у развојне пројекте, уз уважавање заштите животне средине.

На основу добијених резултата, дошло се до закључка да развојни правци Гамзиградске бање леже како у развоју рекреативног туризма, тако и у развоју конгресног туризма.

Трећа целина обухвата израчунавање топлотне ефикасности зграде здравствене организације Рехабилитационог центра „Гамзиград“ у Гамзиградској Бањи (други пословни ентитет Гамзиградсека Бање), као и могућа унапређења пословања, која би уследила повећањем енергетске ефикасности и искоришћењем енергије за грејање зграде из најиздашнијег геотермалног извора у Гамзиградској Бањи. Повећање енергетске ефикасности доприноси смањењу трошкова (необновљивих енергената), бољој топлификацији центра, самим тим и већој удобности пацијената.

На основу формула за израчунавање топлотног оптерећења зграде и топлотног флукса најиздашнијег геотермалног извора у Гамзиградској Бањи, дошло се до резултата да би примена геотермалне енергије увелико умањила трошкове грејања Рахабилитационог центра, односно било би могуће загрејати чак и шире подручје, ван Гамзиградске Бање.

У четвртом делу рада, на основу прикупљених података на терену, помоћу анкетних упитника, извршено је испитивање и приказани су резултати грађана и запослених у Рехабилитационом центру Гамзиград о појму одрживог развоја. Коришћена су три анкетна упитника. Први је имао за циљ испитивање запослених у Рехабилитационом центру о одрживом развоју и одрживом пословању, други испитивање грађана, док је трећи обухватао мишљења корисника услуга о Гамзиградској Бањи, смештају и осталим факторима здравственог туризма у Рехабилитационом центру.

Испитивањем је укупно анкетирано 200 испитаника и χ^2 квадрат тестом, утврђена корелациона веза између фактора: добне групе, полне структуре, висине примања, степена образовања испитаника и њиховог утицаја на познавање појма о одрживом развоју и појма о одрживом пословању. Утврђено је и колико сама организациона култура има утицаја на ставове запошљених, о одрживом развоју, у испитиваној организацији. **Закључком** су обухваћене главна и помоћне хипотезе, те објашњени начини на основу којих су доказане. Докторска дисертација након закључних разматрања, даје **научне и друштвене доприносе**, као и препоруке за даља истраживања. На крају рада, након литературе, докторска дисертација садржи и прилоге.

5. Остварени резултати и научни допринос

(Конкретно навести допринос научној, стручној или уметничкој области)

Научни допринос дисертације огледа се у продубљивању сазнања о одрживом развоју и новом начину руковођења пословним подухватима, али у склопу са адекватном менаџмент стратегијом. Одабрани стратегијски правци указују на синергију Менаџмента, Економије и Екологије, односно на могућност примене менаџмент метода у сврху еколошког развоја, са циљем побољшања квалитета пословања.

Менаџмент је дисциплина која управљање посматра као сложен процес са низом потпроцеса. Група људи која управља процесима такође спада у домен менаџмента, проучавајући све појединачне управљачке проблеме и феномене везане за ефикасно извршавање одређених задатака и послова. Руковођење је процес управљања, ради што ефикаснијег достизања циља, те се и састоји из потпроцеса у који спадају организовање, управљање, вођење и контрола. Сва четири потпроцеса су своју примену нашла на случају којим се бави докторска дисертација, те су на одређени начин и модификовани и прилагођени конкретном примеру. Модификација потпроцеса менаџмента, укључивањем еколошке одговорности и њиховим сагледавањем кроз друштвено одговорно пословање, представља један од научних доприноса докторског рада.

Применом математичко-економских модела, дошло се до конкретног израчунавања трошкова, односно до могућности њиховог смањења уз одабир адекватних стратегијских праваца. Ранијих година Економија је посматрана одвојено од Екологије, те су циљеви ових наука били супротстављени.

Економија је водила рачуна о обиму производње, не обраћајући пажњу на могућност загађења животне средине.

Екологија је била занемаривана све до момента појаве озбиљних проблема на Земљи, до којих је довела суманута људска активност и економија обима. Дисертација продубљује нови начин сагледавања Економије, односно ставља Економију у службу Екологије. Примена економског модела у еколошке сврхе, носи научни допринос доводећи до нових сазнања која поспешују сарадњу између Економије и Екологије указујући на нове начине одрживог пословања и управљања.

Вишекритеријумско одлучивање налази своју примену у конкретном случају, те доводи до могућности примене ELECTRE методе у сврхе савременог пословања, дајући адекватан избор стратегијских пословних праваца. Проблеми који се намећу у пракси, а односе се на немогућност одређивања строге (математичке) доминације једне акције над другом, имају потребу увођења такозваних веза вишег реда, односно, дефинисање критеријума за "механичко" додељивање ранга. Из тих разлога уведена је метода ELECTRE која се показала успешном у решавању конкретних проблема. Ту се огледа и синергетски ефекат Математике и Екологије, те и коришћење математичких метода у сврху избора адекватних праваца развоја, који у обзир узимају и еколошке критеријуме.

Статистичким методама спајају се Статистика, Екологија и Социологија, те доводе до сазнања о томе колика је упознатост ширег аудиторijума са савременим терминима пословања као што је одрживи развој, односно друштвено одговорно пословање, указујући на јачину образовног нивоа испитаника. Самим остваривањем синергије између научних поља и дисциплина, докторска дисертација представља оригинално научно дело и даје одговарајући научни допринос.

Друштвени допринос дисертације се у њеном првом делу, огледа у продубљивању сазнања о Стратегији одрживог развоја Републике Србије и њиховом примењивању на конкретан пример Гамзиградске Бање, одабир развојних праваца Гамзиградске Бање произилази из ове стратегије.

Даље, долази се до конкретних решења у пракси, која штеде необновљиве ресурсе, користећи обновљиве.

Преоријентисањем пословања на правце конгресног и спортеко-рекреативног туризма, омогућава се да пословни субјекат хотел „Каструм“ настави са радом, уз усвајање предложених промена у свом пословању. Пошто је тренутно стање хотела Каструм, јако лоше, издвојени стратегијски правци развоја уз успешну приватизацију, би несумњиво покренули враћање радника на своја радна места и отворили могућност за запошљавање нове радне снаге.

Побољшањем грејних могућности зграде Рехабилитационог центра Гамзиградске бање побољшава се удобност пацијената, те већи боравак гостију и у зимским месецима.

Подизањем свести запослених о одрживом развоју, отварају се нове могућности за примену друштвено одговорног пословања.

Примена резултата истраживања до којих се дошло у дисертацији води ефикаснијем пословању пословних ентитета у Гамзиградској бањи, а самим тим и до њеног бољег позиционирања на туристичкој мапи Србије, односно до веће посећености туриста. На тај начин, долази се и до развоја читавог Тимочког региона у коме се Бања налази.

Обзиром да подручје Тимочке Крајине обилује геотермалним, односно бањским извориштима, одабране стратегије се могу применити и на бањске дестинације као што су Брестовачка и Николичевска Бања.

Значајан друштвени допринос дисертације огледа се у давању препорука менаџерима, односно лидерима на разним управљачким позицијама за едукацију, како личну, тако и запослених о концепту одрживог развоја и о новом начину одрживог пословања.

На тај начин се свест друштва подиже на нови, виши ниво знања. Такав ниво знања ће итекако бити од користи за очување природних ресурса и здраве животне средине, за поколења која долазе.

6. Закључак

(Навести да је докторска дисертација/уметнички пројекат урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно или уметничко дело и да су се стекли услови за његову јавну одбрану)

На основу претходно изнетих чињеница, оправдано је очекивати да Резултати истраживања у урађеној докторској дисертацији на тему **Стратегијски правци регионалног економског и еколошког развоја туристичког потенцијала Гамзиградске бање**, могу допринети унапређењу успешности пословања бањског туристичког места, као и унапређењу квалитета живота у Источном региону Србије у коме се обновљива енергија појављује. Докторска дисертација носи научни и друштвени допринос, те представља оригинално научно дело. На бази досадашњег залагања и остварених резултата, кандидат испуњава услове за одбрану дисертације. С обзиром да као асистент, изводи вежбе на Факултету за менаџмент, из предмета Управљање природним ресурсима, влада тематиком у дисертацији. На основу објављених радова у часописима према категоризацији М24 Министарства просвете, као и на основу публикација у часописима категоризације М 51, кандидат такође испуњава услове за одбрану докторске дисертације.

Из свих претходно изнетих чињеница о кандидату и урађеној докторској дисертацији, доле потписани чланови Комисије за писање Извештаја о оцени докторске дисертације под називом „**Стратегијски правци регионалног економског и еколошког развоја туристичког потенцијала Гамзиградске бање**“ кандидата Биљане Илић, мастер менаџ., предлаже Комисији за докторске студије Џон Незбит универзитета и Наставно-научном већу Факултета за менаџмент у Зајечару да усвоји Извештај о оцени рада, те омогући даљу процедуру рада, до јавне одбране докторске дисертације.

Место и датум:

Згедор, 02.12.2015.

Чланови Комисије за оцену докторске дисертације/уметничког пројекта

Проф. др Драган Михајловић, редовни професор, ФМЗ

Проф. др Џејн Пауновић, редовни професор, ФМЗ

Проф. др Горан Миловановић, редовни професор, Економски факултет, Ниш